

EXPLORING THE STATE OF ENTREPRENEURSHIP IN THE REPUBLICA OF MOLDOVA. INNOVATION PERSPECTIVE IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

EXPLORAREA STĂRII ANTREPRENORIALULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA. PERSPECTIVE INOVAȚIONALE ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

¹Olesea FORTUNA, drd.

²Larisa DODU GUGEA, dr.

^{1,2}Academia de Studii Economice din Moldova

MD-2005, Republica Moldova, Chișinău, str. Bănulescu-Bodoni 61

Tel. : (+373 22) 22 41 28, www.ase.md

Abstract. The authors are researching how circular economy principles can support the entrepreneurial ecosystem in shifting and adjusting to climate change through innovation in the context of the pandemics. The purpose of this thesis is to gain an in-depth understanding of exactly this situation and opportune momentum for digital and more circular transformation. The change taking place worldwide and a crisis creates a foundation to fuel more sustainable growth patterns affecting not only the types of products consumed, business models developed, but moreover the ecosystem and the interactions in it. The qualitative method of content analysis of the various reports was used to construct and evaluate different ecosystem models and how these can absorb circular economy principles. Based on this methodology some patterns for systemic innovation are identified and conclusions are drawn based on the results of the research.

Keywords: Pandemic, Economy, Ecosystem, Business Models, Circular Economy, Sustainable Development Goals (SDG), Climate Change

JEL CLASSIFICATION:

Introducere

Susținerea și dezvoltarea sistemică a antreprenoriatului este una din strategiile cheie pentru ieșirea din crize. Încurajarea antreprenoriatului ca forță motrice este baza sustenabilității economice și aceste programe de circularitate vor stimula creșterea economică în diverse regiuni. Prosperitatea și inițiativa antreprenorială individuală nu poate fi separată de sistemele în care acestea avansează. Mediul în care antreprenoriatul tinde să prospere este acel în care se cultivă atitudini, aspirații și abilități antreprenoriale pentru prosperitate, inovare socială. Fiind împrumutat din științele naturii, emergența unui ecosistem antreprenorial poate fi doar prin sporirea eficienței colective și stimularea interacțiunii constructive între diferite elemente ale ecosistemului. În iulie 2010, Harvard Business Review (1) a publicat un articol al profesorului Daniel Isenberg de la Babson Institute intitulat „Cum să începi o revoluție antreprenorială”. Ulterior în 2011, Isenberg (2) prezintă aceste 13 elemente care pot susține antreprenorii în consolidarea unei afaceri care se încadrează în șase domenii precum ilustrează graficul 1:

- Cultura antreprenorială care favorizează și susține inițiativa și inovația;
- Sprijinul din partea asociațiilor de afaceri și companiilor de suport;
- Accesul la talent, competențe, resurse umane;
- Accesul la finanțare și capital;
- Piețe de desfacere;
- Politici și programe guvernamentale care facilitează activitatea antreprenorială.

Domains of the Entrepreneurship Ecosystem

Graficul 1: Domeniile și elementele ecosistemului antreprenorial

Sursa: Isenberg D. "The Entrepreneurship Ecosystem Strategy as a New Paradigm for Economic Policy: Principles for Cultivating Entrepreneurship" May 11, 2011

Omenirea s-a trezit într-un șoc care a luat viața a peste 1 milion de locuitori ai planetei conform platformei integrate Worldometer, care din luna martie colectează informația, i.e. de când Organizația Mondială a Sănătății (OMS) a declarat starea de pandemie cu expansiunea virusului COVID-19 (3, <https://www.who.int/>) Recomandările OMS țineau de prevenirea răspândirii acestuia prin izolare, informare și schimbarea obișnuințelor individuale și colective. Acestea au dus la măsuri care au schimbat stilul de viață uman, limitat interacțiunile, restricționat adunările comunitare și mobilitatea la nivel național și internațional. Ca urmare din punct de vedere economic au fost afectate interacțiunile între actorii ecosistemului antreprenorial de la procesele la locul de muncă și de creare a valorii, producere, lanțuri valorice, piețe de capital, programe de suport și politici de stat. În mare parte aceste efecte au fost negative, care a dus la diminuarea accesului la diverse resurse, de exemplu după unele estimări accesul la investiții pentru startupuri se va diminua Ccu 28 miliarde USD (4. Dane Stangler, Forbes, 2020)

Impactul pandemiei asupra economiei globale și ecosistemelor antreprenoriale

Efectele pandemiei la nivel global sunt dezastruoase în special pentru cei mai vulnerabili și au răsturnat situația aducând 71 de milioane de oameni la nivelul de sărăcie din 1998. [Raportul Națiunilor Unite \(5\)](#) din iulie scoate în evidență că pandemia a inversat progresele privind dezvoltarea durabilă. Efectele socio-economice negative în mare parte se reflectă în:

- Venituri pierdute, protecție socială limitată și creștere a prețurilor înseamnă că chiar și cei care anterior erau în siguranță s-ar putea afla în pericol de sărăcie și foamete;
- Șomajul și subocuparea din cauza crizei înseamnă că aproximativ 1,6 miliarde de lucrători deja devin expuși trecând în economia neformală, veniturile estimând că au scăzut cu 60%

în prima lună a crizei;

- Femeile, copiii și persoanele vulnerabile precum cei cu nevoi speciale, seniorii sunt printre cei mai afectați de întreruperea serviciilor de sănătate și vaccinare și accesul limitat la serviciile de asistență și infrastructura socială, creșterea violenței provoacă sute de mii de decese suplimentare;
- Scăderea activității antreprenoriale la început de recesiune. Schimbarea lanțurilor valorice, o scădere a exporturilor, reflectând suprimarea activității economice mai ales în perioada de izolare deplină și în special în anumite industrii cum ar fi cea a turismului;
- Scădere a cererii dependente de măsurile de restricție de intrare și a politicilor de reducere a călătoriilor; și scădere a nivelului intern consum care reflectă o frică de viitor, suspendarea activității antreprenoriale, scăderi salariale, de investiții;
- Mobilitatea redusă în dependență de amploarea contagiunii COVID-19.

[Raportul ODD \(6\)](#) confirmă că schimbările climatice se amplifică de la an la an, cel mai cald deceniu din 2010 până în 2019, degradarea oceanului și a terenurilor continuă, un număr masiv de specii sunt expuse riscului de dispariție pe când inovația în ceea ce privește modelele de consum și producție este lentă.

”Principiile pe baza cărora au fost stabilite Obiectivele de Dezvoltare Durabilă (ODD) sunt esențiale pentru avansarea în recuperarea post-COVID-19 atât pentru afaceri, cât și pentru resetarea vieții sociale și economice”, a declarat Liu Zhenmin, Subsecretar General al ONU pentru afaceri economice și sociale. „Aplicarea principiilor universale a ODD va menține guvernele concentrate pe creștere, dar și pe incluziune, echitate și durabilitate. Răspunsul nostru colectiv la pandemie poate servi drept „încălzire” pentru pregătirea noastră în prevenirea unei crize și mai mari - adică schimbările climatice globale, ale căror efecte devin deja prea familiare.”

Raportul cel mai recent al [Băncii Mondiale \(7\)](#) indică că se presupune ca PIB-ul global per capita ar avea o descreștere de 5-8% în 2020 și numărul total al persoanelor sărace va atinge 150 milioane în 2021 într-un scenariu pesimist. În mai 2020, Banca Mondială încearcă să determine efectele pandemiei asupra economiei Republicii Moldova și capacitatea companiilor autohtone de a răspunde la provocările asociate. În acest context se determină o încetinire bruscă a economiei naționale.

În ceea ce privește urmările situației pandemice asupra ecosistemelor antreprenoriale încă în aprilie Startup Genome [\(8\)](#) a realizat un studiu care a determinat efectele pe diverse domenii ale ecosistemelor:

- Capital - 41% dintre startup-urile la nivel global sunt amenințate în ceea ce numim „zona roșie”: mai au trei luni sau mai puțin de pistă de numerar. Doar 28% au avut parte de stabilitate în procesul investițional;
- Talent și locuri de muncă - de la începutul crizei, 74% dintre startup-uri au trebuit să rezilieze contractele cu angajați cu normă întreagă. 39% din toate startupurile au trebuit să concedieze 20% sau mai mult din personalul lor, iar 26% au trebuit să renunțe la 60% din angajați sau mai mult. America de Nord este locul cu cea mai mare pondere de companii care reduc numărul de angajați (84%), urmată de Europa (67%) și Asia (59%);
- Piață - 74% dintre startup-uri au remarcat scăderea veniturilor în scădere de la începutul crizei. B2B fiind mult mai afectate în comparație cu B2C;
- Operațiuni și management - peste două treimi dintre startup-uri și-au redus cheltuielile din decembrie 2019, unele deja din primul trimestru și-au redus costurile cu peste 60%. Dintre aceste startup-uri, reducând costurile, 76% au început să o facă de la începutul lunii martie 2020 - indicând cele mai multe ori că reducerea costurilor este direct legată de criza COVID-19;

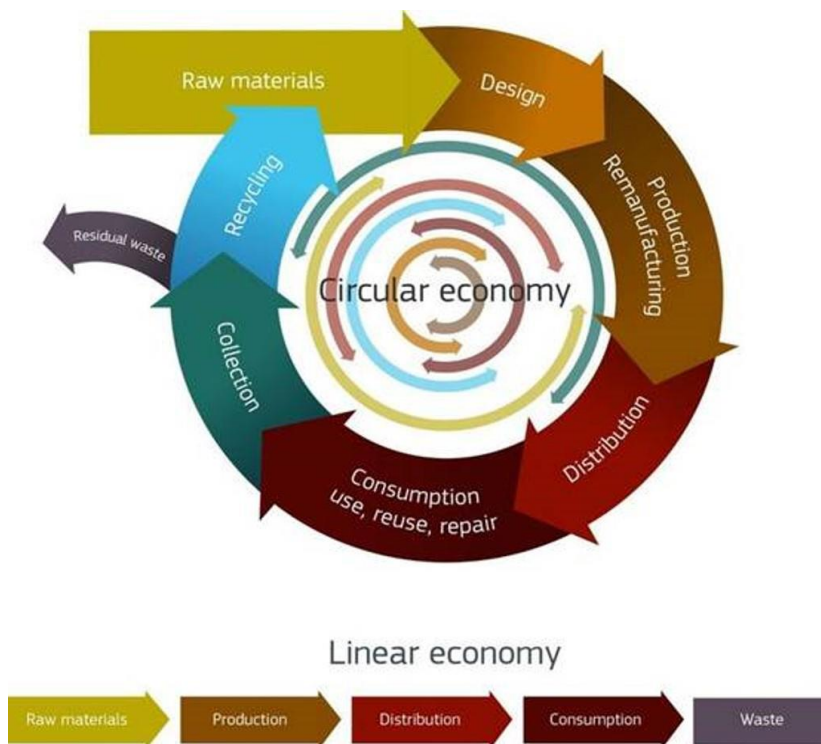
- Tehnologie - cu toate acestea, startup-urile tehnologice sunt situate în mod unic pentru a continua să funcționeze chiar și în scenariile de blocare. Spre deosebire de multe întreprinderi tradiționale, 96% dintre start-up-uri au continuat să lucreze în timpul crizei;
- Suport de la programele de stat - 38% dintre start-up-uri nu au primit asistență și nu se așteaptă să fie ajutați de măsurile de reducere a politicii legate de criză. 46% primesc asistență, 16% așteaptă suport. Potrivit fondatorilor programele de remediere rapidă ar trebui să includă: # 1 Subvenții pentru păstrarea lichidității companiei (29%); # 2 Instrumente pentru creșterea investițiilor (18%); #3 Subvențiile pentru suplimentarea salarizării (17%); și # 4 Credite pentru păstrarea lichidității companiei (12%).

Resetarea economiei și oportunitățile economiei circulare

Pandemia reiterează apelul la ranforsarea unor sisteme pentru adaptarea la schimbările legate de pandemie, degradarea mediului, frica pentru propria sănătate și economia atingerii reduse. Aceste fenomene istoric au determinat schimbări care eventual au avut și efecte pozitive asupra naturii și schimbării comportamentului uman. Omenirea a fost forțată să asimileze digitizarea fie prin educația online, munca la distanță, dar și să înțeleagă conexiunea cu natura, bunăstarea umană și prosperitatea și cât de vulnerabili suntem la schimbarea stării acestora. Cu toate acestea, după dependența noastră de globalizare creșterea economică lineară nu mai este sustenabilă. Laureții premiului Nobel în Știința Economică argumentează nevoia de reformatare a modalității de dezvoltare prin introducerea Pachetelor de redresare bazate pe economia verde care ar produce un randament mai mare, crea mai multe locuri de munca și economii de costuri pe termen lung superioare decât Pachetele de stimulentele fiscale tradiționale. (9, Andre Hoffman, World Economic Forum 2020). Două principii ar putea reseta economia globală și cea a Republicii Moldova ar trebui să stea la bază recuperării:

- suport pentru supraviețuirea umană ce prin esență include o abordare complexă a sistemelor (naturale, economice, sociale, culturale și politice) concepută cu participarea activă a actorilor ecosistemului (angajați, antreprenori, investitori, etc) prin autoorganizare, adaptare, gândire progresivă, incluziune și empatie reciprocă;

- consolidarea unui echilibru propice pentru sănătatea societății, a economiilor și a mediului. Aceasta înseamnă reglementare și investiții în industrii ecologice, în special în cele care ne apropie de o economie circulară.

Grafic 2: Comparația între economia circulară și cea lineară (10. Zero Waste Home” Autor: Béa Johnson)

Economia circulară - un sistem economic care vizează eliminarea deșeurilor și utilizarea continuă a resurselor. (11,2014, "Circularity Indicators", www.ellenmacarthurfoundation.org.) Principiile de circularitate cuprind procesele care survin după extragerea materiei prime și include procesele ce țin de designul produselor și tehnologic pentru îmbunătățirea continuă a utilizării acestor resurse și minimizarea cantității de resurse ce țin de utilizare, poluare și emisii de carbon. Toate „deșeurile” ar trebui să devină „alimente” pentru un alt procese produse secundare, produse regenerative. Această abordare regenerativă este în contrast cu economia liniară tradițională, care are un model de producție „extrage, creează, aruncă”.

La data de 11 martie 2020 Comisia Europeană lansează the European Green Deal (12.) și acest acord delimitează un plan de acțiune cu următoarele obiective:

- Stimularea utilizării eficiente a resurselor trecând la o economie circulară;
- Restabilirea bio-diversității și reducerea poluării.

Acest plan presupune o tranziție inclusivă cu scopul neutralizării efectelor legate de schimbările climatice și implică o lege europeană privind mediul și un angajament politic asumat și reglementat prin lege.

Atingerea acestui obiectiv va necesita acțiunea tuturor sectoarelor economiei noastre, inclusiv

- investind în tehnologii ecologice;
- sprijinirea industriilor și oportunităților de inovație;
- desfășurarea unor forme de transport privat și public: mai curate, mai ieftine și mai sănătoase;
- decarbonizarea sectorului energetic;
- asigurarea eficienței energetice a produselor, proceselor și clădirilor;
- colaborarea cu partenerii internaționali pentru îmbunătățirea standardelor globale de mediu.

Uniunea Europeană va oferi, de asemenea sprijin financiar și asistență tehnică pentru a-i ajuta pe cei care vor trece la economia verde. Aceasta se numește Mecanismul de Tranziție justă. Acesta va contribui la mobilizarea a cel puțin 100 de miliarde EUR în perioada 2021-2027 în cele mai afectate regiuni.

Revoluția circulară poate contribui la ecosistemul antreprenorial și economia națională prin:

- Formarea rezilienței colective, conducerea și formarea noilor alianțe strategice naționale și regionale pentru re-localizarea lanțurilor de aprovizionare și reînnoire a resurselor, a inovării în sectoarele industriale. De asemenea este important ca aceste procese să nu se limiteze la propulsarea circularității fie prin modalitatea utilizării materialelor dar și să se extindă prin noi concepte și culturalizarea fenomenului. Durabilitatea, sustenabilitatea și noile abordări ale guvernelor la nivel local, național și regional în contextul asocierii cu UE pentru gestionarea economiei, construirea comunităților cu resursele existente și explorarea posibilităților de inovare în conformitate cu industriile dezvoltate în special pe diverse regiuni geografice prin atragerea, menținerea și investirea în talentul local, mai ales acum în condițiile unei economii Low-Touch atunci când sunt impuse limitări referitoare la mobilitatea acestuia pot crea oportunități pentru valorificarea talentului: incluziunea populației, construirea infrastructurii economice, interacțiunea între grupurile interesate;
- Noi modele de afaceri bazate pe noile actualități și integrarea principiilor economiei circulare în dezvoltarea modelelor de afaceri pentru a valorifica la maximum resursele naturale și evita pierderi a valorii;

- Accesul la noi piețe pentru companiile moldovenești care au potențialul de a prospera și de a concura - cu privire la reutilizarea resurselor prin gestionarea deșeurilor, procesarea tehnologică a resurselor secundare pentru componente și produse în diferite industrii ale ecosistemului antreprenorial;
- Noi tehnologii și practici prin abordarea gândirii circulare integrate cu digitalizarea și eficiența resurselor, competitivitatea întreprinderilor, re-evaluarea proceselor de asigurare și a consumatorilor din Republica Moldova.

Concluzii

În țările Europei de Est estimarea evoluției ecosistemelor antreprenoriale, tendinței economice este problematică din cauza deficitului datelor și informațiilor la acest subiect, putând fi apreciată doar în timp. Analizând impactul, provocările și oportunitățile prezentate de COVID-19 în economia mondială, ajungem la concluzia că problemele sunt extinse, structurale și sunt necesare abordări complexe, adaptive și sistemice și ar fi păcat să risipim acest moment de a realiza o dezvoltare durabilă și echilibrată. În condițiile în care acesta ne determină să ne regândim opiniile și acțiunile, comportamentale. Globalizarea lineară, care a stat la baza creșterii economice globale înainte de criză, este acum pusă la îndoială și obligă omenirea la adoptarea noilor modele de gândire. Cu toate acestea, indiferent de modul în care s-ar putea schimba ca formă sau structură, importanța integrării aspectelor de incluziune socială, sustenabilitate și protecția mediului, digitalizare și inovație tehnologică este evidentă.

BIBLIOGRAFIE:

1. Isenberg D. "The Big Idea: How to Start an Entrepreneurial Revolution" 2010. <https://hbr.org/2010/06/the-big-idea-how-to-start-an-entrepreneurial-revolution>
2. Isenberg D. "The Entrepreneurship Ecosystem Strategy as a New Paradigm for Economic Policy: Principles for Cultivating Entrepreneurship" May 11, 2011
3. (<https://www.who.int/>)
4. <https://www.un.org/development/desa/en/news/sustainable/sustainable-development-goals-report-2020.html>
5. SDG report 2020 <https://unstats.un.org/sdgs/report/2020/>
6. COVID-19 to Add as Many as 150 million people to extreme poverty <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/10/07/covid-19-to-add-as-many-as-150-million-extreme-poor-by-2021>
7. me-poor-by-2021
8. WORLD BANK report "Sunt companiile din Moldova pregătite pentru o recuperare rapidă? Mai 2020
9. Startup Genome report "The Impact of COVID-19 on Global Startup Ecosystems: Global Startup Survey" 21st April 2020
10. Ellen MacArthur Foundation Report "Circularity Indicators", 2014 www.ellenmacarthurfoundation.org
11. Johnson B. "Zero Waste Home" 2013
12. Hoffman A, "The post-pandemic planet: Will our relationship with the natural world really change?" World Economic Forum 2020)
13. European Commission Report "European Green Deal: Priorities for 2019-2024" https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en